

ALBERT REIXACH SALA. Universitat de Girona

UN MAPA DE LES CORTS TROBADORESQUES

En un aforisme que ha inspirat reflexions posteriors, Alfred Korzybski, filòsof polonès mort el 1950, advertia que el mapa no és el territori que representa. El polèmic escriptor Michel Houellebecq va unes quantes passes més enllà en la novel·la *La carte et le territoire*. El protagonista, un artista que assoleix un èxit inesperat amb simples imatges dels mapes de carreteres Michelin, titula l'exposició fotogràfica amb una afirmació categòrica: «El mapa és més interessant que el territori». De segur que molts geògrafs i investigadors en ciències humanes i socials algun cop s'han plantejat aquesta possibilitat o, si més no, consideren imprescindibles les representacions cartogràfiques per a l'estudi de les societats i cultures del passat i del present. Conscients d'això, autors de referència en l'estudi de la lírica trobadoresca ja inclogueren mapes de la seva difusió en obres clàssiques aparegudes a les dècades centrals del segle xx. Destaca per l'impacte que ha tingut a casa nostra el de Martí de Riquer en l'antologia *Los trovadores* (1975), encara que altres filòlegs coetanis, com L. T. Topsfield o R. T. Hill i T. G. Bergin, també assajaren representacions del món dels trobadors en els seus treballs. Aquesta tendència té una explicació simple:

la geografia ocupa un lloc destacat en la poesia trobadoresca tant des del punt de vista dels autors i promotors com de les composicions. Molts trobadors s'identifiquen amb cognoms d'origen toponímic lligats a localitats o regions concretes. Alhora, les *vidas*, petites introduccions medievals de la lírica que ens ocupa, molt sovint posen l'èmfasi en el lloc en què nasqueren, es formaren o transcorregueren etapes importants del seu periple. Com se sap, a més, el cultiu de la lírica occitana es produí en el marc de les corts o entorns de reis i altres magnats, és a dir, en institucions amb una dimensió territorial evident. Pel que fa, finalment, a les composicions, malgrat la varietat de temes resulten bastant habituals les mencions geogràfiques relacionades amb els protagonistes o destinataris o, fins i tot, els escenaris reals o imaginats de les accions que es comenten. D'altra banda, una comparació entre els mapes esmentats posa de manifest la importància de les decisions preses a l'hora de dissenyar-los. Algun autor optà per cenyir-se als límits lingüístics de l'occità (i ometre espais clau en moltes etapes, com la Corona d'Aragó i les corts nord-italianes); d'altres evitaren plasmar entitats polítiques concretes i es valgueren de referències geogràfiques vagues; en general, cap no es plantejà una qüestió essencial com són els importants canvis històrics registrats al llarg del període de difusió de la poesia trobadoresca, que va des de finals del segle xi fins a inicis del xiv.

Amb aquests precedents i atès l'interès de la qüestió, dins del projecte «Troubadours and European Identity: The Role of Catalan Courts» (www.trob-eu.net), hem elaborat un mapa digital i interactiu de les corts trobadoresques, centrat prioritàriament en els dominis de la Corona d'Aragó. Volíem beneficiar-nos dels nous instruments sorgits en el camp dels Sistemes d'Informació Geogràfica (SIG), i dels avantatges que ofereixen respecte de la cartografia tradicional en paper: la capacitat de situar amb precisió (georeferenciar) qualsevol punt, d'articular la informació en diferents capes, de fer visible la representació en una pantalla que l'usuari pot ajustar i de connectar-la amb una base de dades que es pot anar actualitzant.

L'objectiu principal ha estat recollir de la manera més adequada l'evolució cronològica dels territoris on es conreà la lírica trobadoresca, així com de la xarxa de corts que la promogueren i acolliren. Això duia implícit atorgar un protagonisme especial als dominis dels reis d'Aragó, un espai massa sovint negligit o, de forma injusta, considerat perifèric per estudis clàssics sobre el fenomen.

Dos treballs previs resultaren imprescindibles: un cens exhaustiu dels trobadors vinculats a les corts catalanes i unes bases carto-

Mapa de coberta interior Martí de Riquer, *Los trovadores*, Barcelona: Planeta, 1975

1

2

5

8

11

13

14

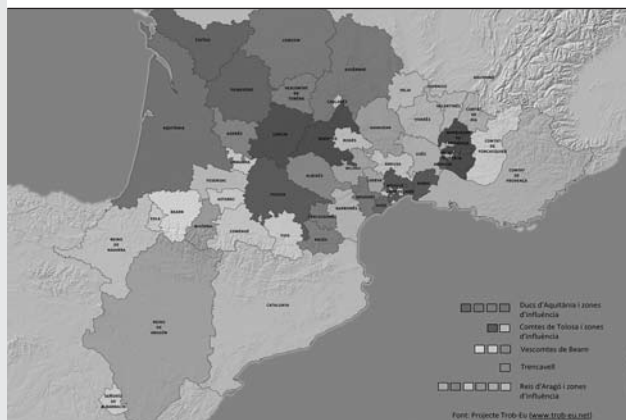
16

patrimoni) (re

gràfiques centrades en quatre moments del llarg període apuntat, que vam confeir de bell nou, tot creuant dades de diferents atles històrics en paper i bibliografia diversa. Així doncs, hem elaborat quatre «instantànies» d'aproximadament els anys 1150, 1200, 1250 i 1300, amb capes en què s'indiquen les corts principescues o nobiliàries a què estigueren vinculats els autors catalans i també els nombrosos trobadors originaris d'altres indrets que es relacionaren amb els reis d'Aragó o vassalls seus. Per a cada cort de la qual es disposava d'informació suficient, s'han indicat els territoris que es trobaven sota el seu domini i, per tant, per on es desplaçava de forma habitual. Sobre aquesta base hem plasmat els vincles (i també l'origen) dels trobadors, així com el conjunt dels esments a la toponímia de la Corona d'Aragó dins del corpus líric trobadoresc. Totes les capes s'han allotjat en un servidor *webgis*, amb enllaços a les fitxes corresponents de la base de dades *Cançoners DB* (<http://canconers.narpan.net/>) sobre els autors i les corts.

Les possibilitats que ofereixen els sistemes d'informació geogràfica són enormes. Malgrat això, l'experiència adquirida en la preparació del mapa digital ha permès entreveure algun dels reptes en què s'haurà de seguir insistint si es vol que ocupin un lloc central en les anomenades humanitats digitals. En essència, com en qualsevol representació cartogràfica d'elements històrics, es topa amb la dificultat de situar en un mateix pla les variables espai i temps. Dit d'una altra manera, com que el passat consistiria, al capdavant, en una sèrie infinita de mapes per a cadascun dels moments que el componen, el programari s'hauria d'orientar millor a la construcció de seqüències i, per tant, desenvolupar molt més els instruments que ofereixen profunditat cronològica, com a mínim al mateix nivell amb què ara ja es pot desplegar la dimensió espacial. També és cert que, a l'hora de traslladar una realitat complexa com el fenomen literari dels trobadors a un mapa, els condicionants no tenen només a veure amb la cartografia. De fet,

Mapa dels territoris trobadorescos ca. 1200. (www.trob-eu.net)

ordenant la informació i intentant prendre decisions sobre com representar-la queden en evidència les limitacions de les dades disponibles. D'aquí que el disseny d'un mapa obligui, d'entrada, a valorar-ne el grau de fiabilitat i exhaustivitat, i convidi a explorar si hi ha marge per millorar la investigació. En el cas que ens ocupa, tot indica que n'hi ha força, per exemple, a propòsit de les corts entre els segles XII i XIII, el funcionament d'aquestes institucions i les xarxes de parentiu sobre les quals s'articularen. Per a això serien necessàries més recerques integrades sobre la documentació històrica i les peces literàries. Tornant a l'inici, podem concloure el següent. Comprovem que, per descomptat, el mapa que hem presentat no és el món dels trobadors. Tan sols aspira a esdevenir-ne una primera representació aproximada a partir de les oportunitats que ofereix l'entorn digital. Així mateix, estem convençuts que el nostre territori, el de les corts trobadoresques, continua sent més interessant que no pas el mapa. Ben mirat, confiem precisament que el mapa contribueixi a fer-lo encara més atractiu. ■

Bibliografia

Miriam CABRÉ; Sadurní MARTÍ; Albert REIXACH SALA (2019 en premsa), «Un nou projecte digital sobre l'aportació de les corts medievals al llegat trobadoresc: el cas catalano-aragonès», *XII Congrés de l'AIEO (Albi 2017)*.

Miriam CABRÉ; Albert REIXACH SALA (en premsa), «Para un mapa de las cortes trovadorescas: el caso catalano-aragonés», en Isabella TOMASSETTI (coord.) et al., *Avatares y perspectivas del Medievalismo ibérico*. San Millán de la Cogolla: Cilengua, 2019, vol. II, p. 1589-1600.

Raymond Thompson HILL; Thomas G. BERGIN (1973), *Anthology of the Provençal Troubadours*. New Haven-Londres: Yale University Press, 2a ed., 2 vols.

Martí de RIQUER (1975), *Los trovadores*, 3 vols. Barcelona: Planeta.

Leslie T. TOPSFIELD (1975), *Troubadours and Love*. Cambridge: Cambridge UP.